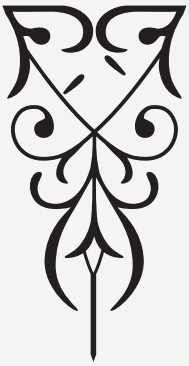

מלאכת מכבה

סימנים רסה,
רעז, שלד

תוכן מלאכת מכבה

פתיחה למלאכת מכבה 275

א. גזרת 'שמא יסתפק' **277**

ב. נתינת כלי תחת הנר **277**

ג. פתיחת דלת בפני הנר **280**

ד. פתיחת דלת בפני המדורה **281**

ה. ניעור נר המונח על השולחן **282**

ו. דין גרם כיבוי **283**

עשיית מחיצה בפני האש על ידי חפצים • לבישת טלית שאחז בה האור • לכפות קערה על הנר • עשיית מחיצת מים בפני האש • המסתפק מהשמן שבנר

ז. היתר כיבוי במקום היזק לרבים **285**

פתיחה למלאכת מכבה

מקור המלאכה במשכן

מלאכת מכבה במשכן התקיימה בשעת בישול הסממנים שפעמים מכבה האש כדי שלא יקדיחו הסממנים בקדרה[1]. ויש אומרים שהיו מכבים על מנת לעשות פחמים עבור מלאכת הצורפים[2].

מהות המלאכה

כיבוי אש בוערת לצורך שימוש בפחם או באפר, ואם אין לו צורך בהם, פטור[3]. לדעת הרמב"ם אף אם אין לו צורך בפחם או באפר חייב[4].

מלאכת מכבה שייכת בעצים ובפתילות, ולא בכיבוּיָם בלבד אלא אפילו אם מסתפק מהשמן שלהם[5].

החומרים בהם נעשה הכיבוי

אין איסור כיבוי מהתורה אלא בכיבוי פחמים בלבד, שכן בעלי מלאכה של פחמים עושין כן או כשמכבה פתילה. כיבוי גחלת מתכת אסור

1 מאירי (שבת עג.).

2 תוספות (שבת צד. ד"ה רבי שמעון). ודחו את האפשרות שהכיבוי היה על מנת שלא יקדיחו הסממנים בשעת הבישול, כי זהירים היו במשכן שלא להרבות אש יותר מדי.

3 במשנה (שבת כט:) המכבה את הנר ... כחס על הנר, כחס על השמן, כחס על הפתילה חייב, רבי יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם. ובגמרא (לא:) העלו למסקנה, שת"ק סובר כדעת ר' יהודה ולכן מחייב אף שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואילו ר' יוסי סובר כר' שמעון ולכן פוטר בכולן מחוץ מבמכבה פתילה על מנת להבהבה, מפני שהוא צריך לגוף הכיבוי. כידוע לרמב"ם (פ"א ה"ז) הלכה כר' יהודה, אבל הרמב"ן (שבת קנז. ד"ה בכל) פוסק כר"ש, וכן דעת הר"ן (שם סז: ד"ה גמרא, וכן בדף לו. ד"ה ודאמרינן) וטור (רעח). גם הרב המגיד כתב (שם) שכן דעת האחרונים, וכן דעת הרשב"א (שבת קכא: ד"ה ברצין). עוד עיין בב"י (סי' רעח) שהביא הדעות השונות, וכן במ"ב שם (סק"ג).

4 כן כתב בפ"א (ה"ז) וכשיטת ר' יהודה, כמבואר בהערה הקודמת.

5 ביצה (כב.) איתיביה רב יהודה לעולא, הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה. ובטעם הדבר דאסור הוא משום שהוא קרובי כיבויא, אע"ג דאינו מכבה בידיים ממש.

אומנם כל זה הוא בשבת עצמה בעוד הנר דולק, אבל מערב שבת כתב הרא"ש (פ"ג סי' כד) שאין במניעת השמן משום קרובי כיבוי, וכך ביאר היתר נתינת המים לתוך הפתילה מע"ש, "דאפילו לא יתן לתוכו מים כשיכלה השמן תכלה הפתילה ואין נתינת המים ממהרת הכיבוי". בביאור הלכה (רסה, ד ד"ה כיון) הביא דבריו וכתב שהמג"א למד מדבריו שלשיטתו מותר אף בשבת ליתן המים קודם הדלקת הנר, ואילו האליה רבה חולק דאף לרא"ש אפשר שגזרו בשבת עצמה שמא ייתן לאחר שהודלק הנר. אכן כל זה לשיטת הרא"ש, אבל שאר הפוסקים חולקים עליו בעצם היתרו זה.

מדרבנן[6], אולם חמור איסור כיבוי זה משאר איסורי דרבנן, כיוון שהוא קרוב מאוד לאיסורי תורה[7].

כיבוי אש הדולקת על ידי גז

כשם שאסור לכבות אש, כך אסור לכבות את להבת הגז[8].

6 כמובא בגמרא (שבת מב.) והאמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ. ע"כ. טעמו של שמואל הוא שסובר כדעת ר' יהודה המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן אסר כיבוי גחלת של עץ והתיר רק בגחלת של מתכת, כיוון שאיסור כיבויה הוא מדרבנן. כן כתב הרמב"ם (פי"ב ה"ב) [הראב"ד (שם) הקשה על דברי הרמב"ם, הרי לעיל (שם ה"א) פסק שהמחמם את הברזל כדי לצרפו במים הר"ז תולדת מבעיר וחייב, וא"כ לכאורה כמו כן יש לחייב על כיבויו, ועוד הקשה ממה שאמרה הגמרא (שבת קלד.) שממתקין את החרדל בגחלת של מתכת אבל לא בגחלת של עץ. ומכאן הביא ראיה שאיסור צירוף הוא מדרבנן בלבד. המגדל עז (שם) תירץ דאין להקשות ממבעיר למכבה, ואין חובה שיהיו שני הפכים לגמרי כמו קושר ומתיר. לתירוץ הקושיות של הראב"ד על הרמב"ם בזה, עיין בדברי הרב המגיד (שם ה"א) בשם הרמב"ן וכן עיין במגדל עז באריכות. את דברי הרמב"ן הבאנו במלאכת מכה בפטיש, עיין לעיל עמוד 150].

7 תוספות (שבת מו: ד"ה דכל), והביאו את דבריהם החיי אדם (כלל מה סע' א) והמ"ב (רעח סק"ג). מסיבה זו אסור לכבות הנר בשביל חולה שאין בו סכנה אפילו לדברי ר' שמעון שמלאכה שאינה צריכה פטור, כמוכח בגמרא (שבת מו:), ואע"ג דקיי"ל שאיסורי דרבנן מותר לעשות אף על ידי ישראל בשביל חולה שאין בו סכנה, כאן החמירו. ואפילו עבור חולה שיש בו סכנה, כאשר יש עצה אחרת, כגון להוציא את החולה באופן שלא יכבד עליו חוליו או שיכפה כלי על הנר, אפשר דאסור לכבות (ביה"ל רעח ד"ה מותר בשם הפמ"ג).

8 רוב הפוסקים סוברים שאינו גרם כיבוי אלא מכבה בידיים, כי כל מערכת הגז, הצינורות והכיריים, נידונים כגוף אחד, כשם שהפתילה והשמן נידונים כנר והמסתפק מהשמן שבנר חייב משום מכבה (ביצה כב.). עיין כל הנ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ג סי' ל), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' ח-ט) ושמירת שבת כהלכתה (פי"ג הלכה יב) שהביא כן גם בשם הרב פרנק. אולם עיין בספר יסודי הלכה עמ' רסה בשם הגרל"י הלפרין בשם הגר"מ פיינשטיין שסבר שמותר הדבר, כיוון שאינו אלא מפסיק זרימת הגז ולא פוגע בגוף האש, אך לא פרסם זאת בפסקיו (אומנם רמז ע"ז בתשובה באו"ח ח"א סי' צג: "ויש אצלי חידוש גדול ואיני רוצה לכתוב זאת בכתב"). וכן הרב נחום רבינוביץ' זצ"ל (שיח נחום כז, ג) התיר לסגור אף את ברז הגז הראשי שבמטבח, בתנאי שהכיבוי משתהה שניות ספורות, כי לדעתו ניתוק הגז שנמצא רחוק מהלהבה הוא כהוצאת עצים שעומדים להידלק במדורה (כדין קינסא הנזכר בגמרא ביצה כב. ובשו"ע תקב, ב) ולא כמו עצים שכבר התחילו לדלוק בצידם האחד. אך עיין בשו"ת יבי"א (שם ס"ק ב-ג) שהעלה אפשרות לדמות כיבוי הגז להוצאת עצים מהמדורה והוכיח מהראשונים שאין לדמות ביניהם, ע"ש.

כיבוי נר

סימן רסה

א. גזרת 'שמא יסתפק'

זה השולחן

שו"ע רסה, א-ב

אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר כדי שיהא נוטף בתוכו, גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה; ואם חברו לו בסיד או בחרסית, מותר, דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת. לא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו.

סביב לשולחנך

כל הנ"ל במשנה ובגמרא (שבת כט:).

ב. נתינת כלי תחת הנר

זה השולחן

שו"ע רסה, ד

נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהם ממש, ואין כאן ביטול כלי מהיכנו; אבל לא יתן לתוכו מים אפילו מבעוד יום (ביה"ל ד"ה אבל – ואפילו אם עבר ונתן יסלקנו), מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות (מ"ב סקי"ח – במקום צורך יש להקל, אם נותן המים לתוך הנר שהדליק בו, ולא מסביב לנר. ויקפיד ליתן המים קודם ההדלקה). ומכל מקום מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת, כיון שאינו מתכוין לכבוי אלא להגביה השמן. הגה: וי"א אפילו מתכוין לכבוי, שרי, מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרם כיבוי, וכן נוהגין.

סביב לשולחנך

נתינת כלי תחת הנר כדי לכבות את הנר

במשנה ובגמרא (שבת מז:) מובא שמותר לתת כלי ריק תחת הנר, מפני שניצוצות אין בהם ממש, ולכן אין בזה איסור כיבוי, כמו כן אין בזה חשש מבטל כלי מהיכנו. אולם כלי עם מים אסור ליתן תחתיו, משום שמקרב את כיבויו. כן מובא בברייתא שאסור ליתן כלי עם מים אפילו מערב שבת, דגזרינן ע"ש אטו שבת, כיוון שאם יגביה הכלי בשבת בשעת נפילת הניצוצות יכול לבוא לידי כיבוי. הגמרא ביארה זאת, שאין זה שייך למחלוקת רבנן

ור' יוסי לעניין גרם כיבוי (שבת קכ:), שהרי אפילו ר' יוסי שאסר גרם כיבוי, לא אסר כן אלא בשבת עצמה אבל מערב שבת התיר, ואילו כאן אפילו מערב שבת אסרו. לכן אין זה גרם כיבוי אלא נקרא 'קירוב כיבוי', ואסור לכל הדעות. דין זה נפסק בשו"ע (רסה, ד).

הקשו תוספות (מז: ד"ה מפני שמקרב את כבויו) מדוע דווקא כאן החמירו חז"ל, ומאי שנא משריית דיו וסממנים ופריסת מצודה שהתירו (שבת יז:) לעשות אותם מלפני השבת. ותירצו, ששם לא חששו שמא יעשה כן בשבת, כיוון שאיסורן מהתורה ולא יזלזל בהן, אבל בהגבהת כלי עם מים אין נראה בעיני האנשים כאיסור חמור. ואף על גב שגם אם יכבה אין בזה חיוב חטאת לר' שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא, מכל מקום החמירו משום כיבוי שיש בו חיוב חטאת, ואף על גב דהוי גזירה לגזירה קים להו לרבנן דהכא שייך למגזר טפי. עכת"ד.

כאמור לעיל, מדברי הגמרא והשו"ע משמע שאין היתר ליתן כלי עם מים אפילו מע"ש, אם כוונתו לכבות. אבל האליה רבה (סק"י) כתב: מימי תמהתי על המנהג ששופכים מבעוד יום מים בתוך הקנה שעומד בו הנר של חלב או שעוה ומתוך כיבוי המים נשתייר חתיכה מנר, ויש שמתכוונין לכך, שהוא נגד המשנה (שבת מז:) לכולי עלמא.

א. ונראה שסומכים על מ"ש בדרכי משה (סק"א) בשם אור זרוע (הל' ערב שבת סי' כח) דפירש המשנה אין נותנין כלי עם מים וכו' הייינו כשנר דולק קודם נתינת המים, אבל כשנותן מים מתחלה שרי.

ב. ועוד נ"ל שסומכין על מה שמצאתי בכל בו (דף כ"ג סי' לא, כז ע"ג) וכו' דהך גזירה לא שייכא בכלי שהדליקו בו, שהכל יודעין שאסור ליגע בו משחשיכה, ומשום גורם לכיבוי ליכא לפי שזה הגורם נעשה מבעוד יום ע"כ ... וטעמא דמסתבר הוא, וכ"מ בתשב"ץ קטן (סימן י), וזה נ"ל כוונת רבינו ירוחם (סז ריש ע"ג) בשם רמ"ה שהביא ב"י עכת"ד.

וכן כתב מ"ב (סקי"ח) והוסיף שכן כתב החיי אדם, ושיש לסמוך על זה במקום הצורך.

ביאור החילוק בין גרם כיבוי לקירוב כיבוי והנפק"מ בין ההסברים השונים

בירושלמי (שבת פט"ז ה"ו) משמע שמשנתנו שאסרה כיבוי על ידי נתינת מים לכלי היא כשיטת ר' יוסי שאסר גרם כיבוי, אבל לדעת רבנן אף זה מותר. אומנם כיוון שמסתימת הבבלי משמע שלכל הדעות קרוב כיבוי אסור, לכן דנו הראשונים כיצד לחלק בין המקרים. כמה חילוקים נאמרו בזה:

א. הרב המגיד (פי"ב ה"ו) הביא שהראב"ד והרמב"ן (שבת קכ. ד"ה הא דאר"י) ביארו בדעת הרי"ף (שם מה.) שהבבלי חולק על הירושלמי, ולמסקנת הבבלי כל מחיצת מים אסורה אפילו לרבנן דר' יוסי, ונחשבת לקרובי כיבויא. כך ביארו מה שהרי"ף (שם) השמיט מהלכותיו את היתר הגמרא (שבת קכ:) ליתן מים על טלית שאחז בה האוּר, לפי שלדעתו כל מחיצת מים ממש אסורה. הב"י (שלד, כד) הביא את דבריהם וכתב שנראה שכן היא גם דעת הרא"ש (פט"ז סי' ז) שהעתיק את דברי הרי"ף כלשונם.

ב. תוספות (שבת מז: ד"ה מפני שמקרב את כבויו) בשם ר"ת כתבו שבמחיצה של מים בפני האש (שבה נחלקו רבנן ור' יוסי האם גרם כיבוי מותר) אף שאין דבר מפסיק בין האש למים נחשב הדבר לגרמא ומותר, כיוון שאין האש נופלת ישירות לתוך המים, אבל בהגבהת כלי עם מים הניצוצות נופלים ישירות לתוך הכלי, ואסור. בדומה לזה כתב הרשב"א (שבת מז: ד"ה מפני, קכ. ד"ה הא דאר"י) והביאו הרב המגיד (שם) וכתב עליו שדבריו עיקר, וכן הביאו הב"י (סי' שלד, שם). עוד עיין בביה"ל (ד"ה ויש אומרים) בשם הגר"א שביאר שמה שהתיר הרמ"א נתינת המים מע"ש אפילו אם מתכוון לכיבוי, מכיוון שאין האש נופלת ישירות לתוך המים, הוא לפי שיטה זו.

ג. כתבו התוספות (שם) בהסבר נוסף: ועוד דאיכא למימר דהש"ס שלנו אוסר במחיצות של מים לרבנן ומשום הכי מוקי מתניתין כרבנן ופליג אירושלמי, ולא דמי לטלית שאחז בו האור מצד אחד שאינו אלא שלא תתפשט האור, וכשנותן את המים רק על מנת להגביה את השמן לא שייך למגזר מידי שמא יעשה בשבת ושרי אפי' לר' יוסי וכ"ש לרבנן. עכ"ל. נראה שהחילוק העיקרי לתירוץ זה הוא כוונת האדם בנתינת המים - כשכוונתו למנוע התפשטות האש מותר הדבר אליבא דרבנן, וכשכוונתו להגביה השמן מותר אפילו לר' יוסי. אולם כשכוונתו לכבות הניצוצות - אסור הדבר לכולי עלמא. עוד עיין כגון זה בתשובת מהרי"ל המובאת בב"י, שהתיר ליתן כלי תחת הנר כיוון שכוונתו להציל השולחן ולא לכבות הניצוצות, והוא כדברי התוספות כאן. גם המ"ב (סקט"ז) הביא מבעל האיסור והיתר כעין זה, שבמקום שיש חשש לדליקה מותר להעמיד כלי בשבת על מנת לקבל הניצוצות. עוד ציין שאף שהפמ"ג פקפק על זה, יש להקל על ידי קטן.

נתינת מים מערב שבת על מנת להגביה השמן

כתבו התוספות (שם) שמותר ליתן מים מע"ש בעששית שמדליקים בה, אם אין כוונתו לכבות כלל אלא כוונתו להגביה השמן, ומותר הדבר אפילו אליבא דר' יוסי וכל שכן לדעת רבנן. כן נפסק בשו"ע, ואילו הרמ"א כתב להתיר אפילו מתכוון לכיבוי, מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן [עיין לעיל שנתבאר שדברי הרמ"א הם כשיטת ר"ת המובאת בתוספות (שם)].

למעשה, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ח הלכה יז) שאם כוונתו בהגבהת השמן היא לצנן את הכוס על מנת שלא תתנפץ, מותר הדבר אף לשיטת השו"ע, שהרי כאן אין כוונתו לכיבוי האש, אלא לצנן את הכוס, וכל שאין כוונתו לכבות מותר. והוסיף שאפילו אם נאמר שהדבר נחשב ככוונה לכבות את האש, יש לצרף את דעת הרמ"א ולהתיר זאת. דעה זו של האור לציון הביא הפס"ת (סק"ז).

זר זהב סביב

היתר נתינת כלי עם מים כשיש חשש דליקה

אם יש חשש דליקה מותר ליתן כלי עם מים אפילו בשבת על מנת לקבל הניצוצות.

כתב האליה רבה (סק"י) בשם האיסור והיתר (הארוך כלל נט סימן מד) שכשיש סכנת דליקה ח"ו מותר ליתן כלי מלא מים לקבל הניצוצות. המ"ב (סקט"ז) הביאו וכתב שלפי זה אם רואה נר שנכפף ויפול על השולחן רשאי להעמיד תחתיו כלי מלא מים, וציין שהפמ"ג מפקפק על היתר זה, וסיים שיש להקל במקום הדחק על ידי קטן. ועיין לעיל שנתבאר שהיתרו של האיסור והיתר הוא כעין דברי תוספות (שבת מז: ד"ה מפני שמקרב את כבויו) בתירוצם השני.

פתיחת דלת בפני האש

סימן רעז

ג. פתיחת דלת בפני הנר

זה השולחן

שו"ע רעז, א נר שמונח אחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת (כדרכו), שמא יכבנו הרוח (מ"ב סק"ג – אם אין רוח כעת, במקום הדחק יש להקל כשפותח הדלת בנחת לאט לאט שלא יגרום הדלת גופא לרוח שתבוא), אבל לנעול הדלת כנגדו, מותר וה"ה בחלון שכנגד הנר שעל השלחן. ואם הוא קבוע בכותל שאחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת ולנעלו (מ"ב סק"ו – ר"ל בכח, דעל ידי זה מתנדנד הכותל כולו ויבא לכבוי. אבל בנחת מותר) כדרכו שמא תהא הדלת נוקשת עליו ותכבנו, אלא פותח ונועל בנחת. ואם הוא קבוע בדלת עצמו, שפתיחתו ונעילתו מקרב השמן לנר או מרחיקו ממנו, אסור לפתחו ולנעלו. ובנר של שעוה מותר לפתוח ולנעול אע"פ שהוא קבוע בדלת (מ"ב סק"ח - אם הוא בעניין שיש לחוש שעל ידי הפתיחה ונעילה יכבה לגמרי אף בשל שעוה אסור).

סביב לשולחנך

מובא בגמרא (שבת קכ:) תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה כבתה. לייט עלה רב, משום דאפילו רבי שמעון דשרי בדבר שאין מתכוין מודה בזה דאסור, משום דהוי פסיק רישיה[9]. כתב הרא"ש (פט"ז סי' ט) רש"י פירש שהנר מונח אחורי הדלת וחיישינן שמא יכבנו הרוח[10] (והאיסור בפתיחה, אבל לנעול מותר, ב"י בשם ראשונים). רבנו חננאל (בגיליון שם) פירש שהנר מונח בכותל שאחורי הדלת וכשפותח הדלת נוקש בכותל ואיכא למיחש שמא יכבה הנר (ולשיטתו רק כדרכו אסור, אבל מותר יהיה לפתוח בנחת, וכן כתב רמב"ם פ"ה הי"ז, וכתב הרב המגיד שהוא סובר כר"ח). ר"י (וכן הוא בתוספות כאן ד"ה פותח) פירש שהנר קבוע באחורי הדלת ובפתיחת הדלת ובנעילתו מרחיק את השמן מן הפתילה או מקרבו אל הפתילה. עכת"ד הרא"ש [ולפי פירוש זה פסק הרמ"א שבנר של שעווה או חֵלב מותר. אך המ"ב כתב (סק"ח) שאם הוא בעניין שיש לחוש שעל ידי הפתיחה והנעילה יכבה לגמרי, אף בשל שעווה אסור]. בשו"ע הביא את כל הפירושים הנ"ל להלכה.

9 אומנם אין זה פס"ר גמור אלא הוא אינו מתכוון, ולכן רק קרוב לפס"ר, כמובא בביה"ל (ד"ה שמא יכבנו) בשם המהרש"א.

10 אע"ג שברמ"א כתוב "כדרכו", כתב המג"א שהיא טעות סופר, ואף אם פותח בנחת אסור. והובא במ"ב (סק"ב).

פתיחת הדלת כשאין רוח כלל

ברמ"א (תקיד, ג) התיר להעמיד הנר כשאין רוח בחוץ, ואף שיכבה אחר כך לא הוי אלא גרם כיבוי. רק ברוח מצויה גזרו בפתיחת דלת כנגד המדורה משום רוח שאינה מצויה, ולא גזרו כשאין רוח כלל. המג"א (שם סק"י) חלק על הרמ"א והחמיר, וסובר שרק במדורה הקילו כשאין רוח כלל (להלן סעיף ב), כיוון שמדורה אינה כבית ומובערת אלא על ידי רוח שאינה מצויה, ולכן לא שייך לגזור אלא ברוח מצויה בלבד ולא ביותר מכך, מה שאין כן נר שכבה גם ברוח מצויה שייך לגזור בו אף כשאין רוח כלל (עיין מחצית השקל שם שביאר מחלוקתם).

להלכה הביא המ"ב (רעז סק"ג) מחלוקתם, וכתב שיש להקל בשעת הדחק אם פותח את הדלת בנחת.

מדוע אין איסור מוקצה בנר הקבוע אחורי הדלת

כתב מרדכי (סי' ת) דאין להקשות לפירוש ר"י בלא כיבוי והבערה יהא אסור מחמת טלטול הנר, דנעילת הדלת לא חשיב טלטול הנר וגם לא נעשה בסיס לנר דחשיב ובטיל לגבי הבית ולא לגבי הנר. עכ"ל. והוא מהתוספות (ד"ה פותח). דבריו הובאו במ"ב (סק"ז). עוד עיין בביה"ל (ד"ה אע"פ) בהנ"ל, ולא הארכנו בזה כי אין כאן מקומו אלא בהלכות מוקצה.

ד. פתיחת דלת בפני המדורה

זה השולחן

שו"ע רעז, ב

אסור לפתוח הדלת כנגד המדורה שהיא קרובה קצת אל הדלת, ואפילו אין שם אלא רוח מצויה (מ"ב סק"י – ואם אין רוח כלל מותר), **אבל אם היה פתוח כנגדה, מותר לסוגרו ואין בו משום מכבה.**

סביב לשולחנך

בגמרא (שבת קכ:) אמר רב יהודה פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת. לייט עלה אביי. והסיקה הגמרא דאביי אסר ברוח מצויה, שאין דרכה להבעיר גזירה אטו שאינה מצויה דהוי פסיק רישיה. כתבו תוספות (שם ד"ה מר סבר) וזו לשונם: הילכך צריך ליזהר שלא לפתוח הדלת כנגד המדורה אפילו ברוח מצויה דהא לייט עלה אביי דהוה בתרא. והני מילי כשהמדורה קצת קרובה אל הדלת. וכן הוא בשו"ע.

עוד כתבו התוספות (ד"ה פותח): אבל אם היה פתוח כנגדה מותר לסוגרו ואין בו משום מכבה, והובאו דבריהם בשו"ע.

במ"ב (סק"י) כתב שאם אין רוח כלל מותר לפתוח את הדלת, ועיין לעיל סעיף א שביארנו מה טעם לא גזרו בזה חכמים.

ה. ניעור נר המונח על השולחן

זה השולחן

שו"ע רעז, ג

שכח נר על הטבלא, מנער את הטבלא והוא נופל, אפילו אם הוא דולק, רק שלא יכוין לכבותו. הגה: וטוב לעשותו על ידי אינו יהודי, במקום שאין צריך כל כך, ובלבד שיהא נר של שעוה וכיוצא בו, או שלא יהא בו שמן, אבל אם יש בו שמן אי אפשר שלא יקרבנו אל הפתילה ונמצא מבעיר (מ"ב סקי"ז – ואם מרים את כל השלחן בנחת, מותר אפילו בשל שמן); ואם הניחו עליה מדעת, אסור לנערה שהרי הטבלא היא בסיס לדבר האיסור.

סביב לשולחנך

היתר ניעור נר הנמצא על השולחן מקורו בגמרא (שבת קכ:), וטעם ההיתר הוא שאינו מתכוון לכיבוי ואין זה פסיק רישא, לכן כתב המ"ב (סקי"ד) שינער בנחת.

מה שכתב השו"ע שרק בנר שעווה התירו, אבל בנר שמן נחשב הדבר לפסיק רישא לעניין הבערה, כן כתבו התוספות (שבת קכ: ד"ה מנער), רא"ש (סי' ח), ר"ן (מה. ד"ה תנו רבנן) והרב המגיד (פי"ב ה"ו). ואף על פי שכתב שם הרא"ש דלפירוש הערוך (ערך פסק א') דרבי שמעון לא מחייב בפסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה באותה מלאכה, איכא לאוקמה אפילו בנר שיש בו שמן, כיוון דלא מהני ליה מידי בההוא כיבוי, מ"מ אין הלכה כערוך, כמובא בשו"ע (שכ, יח) ובב"י שם.

כתבו התוספות (שם) והרא"ש (שם), שבירושלמי (פ"ג ה"ז) העמידו ברייתא זו בנר שכבה, ובאו להשמיענו היתר טלטול על יד, אם כן משמע שבנר הדולק אוסר, דלא כבבלי, ואם כן הלכה כבבלי. וכן בשו"ע התיר לנער נר הדולק אפילו בשבת, אבל כתב הכל בו (סי' לא, כז ע"ג) בשם ה"ר פרץ שאף על פי כן טוב ליזהר לנער על ידי גוי, והובאו דבריו ברמ"א.

מה שפסק השו"ע ואם הניחו עליה מדעת וכו', היא מימרא דרבי ינאי (שם). עיין בשו"ע סי' שט ובמ"ב שם אימתי נקרא מניח מדעת. ואכמ"ל.

מדיני כיבוי דליקה

שלד, כב-כד וסעיף כז

ו. דין גרם כיבוי

שלד, כב-כד

זה השולחן

שו"ע שלד, כב עשיית מחיצה בפני האש על ידי חפצים

תיבה שאחז בה האור, יכול לפרוס עור של גדי מצדה האחר שלא תשרף; ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, דגרם כיבוי מותר. הגה: במקום פסידא.

סביב לשולחנך

במשנה (שבת קכ.) רבי שמעון בן ננס אומר פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהם האוּר מפני שהוא מחרך [מן האור ואינו נשרף ומתוך כך הוא מגין על התיבה (רש"י)]. ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנין בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים מפני שאינם יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה. ע"כ. העולה מן הגמרא דהלכה כרבי שמעון בן ננס, ולא כרבי יוסי האוסר גרם כיבוי, שהרי על דברי רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור וכו' אמרינן הוא דאמר כבן ננס, וכן פסקו הפוסקים (רי"ף שבת מה., רמב"ם פי"ב ה"ד, רא"ש סי' ז), וכן פסק בשו"ע.

כתב הדרכי משה (סק"ה) בשם המרדכי (סי' שצט) דדווקא במקום היזקא התירו גרם כיבוי, אבל בלא היזקא אסור אפילו ביו"ט. כמו כן כתב הרמ"א דאין להתיר אלא במקום פסידא. עוד עיין בשו"ת יביע אומר (ח"י סי' כו) שלדעת השו"ע גרמא מותר אפילו שלא במקום פסידא, וכן דעת הגר"א, כמובא בשעה"צ תקי"ד (סקל"א).

—

זה השולחן

שו"ע שלד, כג לבישת טלית שאחז בה האור

טלית שאחז בה האור, פושטה ומתכסה בה ואינו חושש אם תכבה; ויש מי שאומר שצריך שלא יתכוין לכך (מ"ב ס"ק נה – אבל הלכה כדיעה הראשונה שאף אם מתכוין לכבות התירו, כל שאינו קופץ ומתנועע אלא לובשה כדרכו).

סביב לשולחנך

מובא בגמרא (שבת קכ.): מיתיבי טלית שאחז בה האור מצד אחד פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה, וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה, הוא דאמר כרבי שמעון בן ננס דאמר גרם כיבוי שרי, ע"כ, כלומר שכיבוי באופן זה אינו נחשב אלא לגרם כיבוי.

דייק הב"י מדברי הטור, דדווקא כאשר אינו מתכוון לכבות התירו, אבל הוסיף שמדברי שאר פוסקים משמע שאפילו אם

מתכוון לכך התירו, כיוון שלא נחשב אלא גרם כיבוי (ובלבד שלא יעשה מעשה, כגון שיקפוץ ויתנועע, אלא לובשה כדרכו, מ"ב ס"ק נה). ונראה דטעמא משום דלאו פסיק רישיה הוא, שהרי אינו בוודאי שיכבה על ידי כך[11], ועוד דהוי כיבוי כלאחר יד הילכך לא גזרו ביה רבנן במקום פסידא.

עכת"ד הב"י. להלכה, בשו"ע כתב בסתם להתיר אפילו אם מתכוון וציין לשיטת הטור (שדווקא אם לא מתכוון) בתור יש אומרים. משמע שמעיקר הדין הלכה כדעת רוב הפוסקים שכתב דעתם בסתם. וכן כתב במ"ב (סקנ"ה) שהאחרונים הקילו בזה, ולא כטור.

—

זה השולחן

רמ"א שלד, כג לכפות קערה על הנר

מותר לכפות קערה על הנר שלא תאחוז בקורה.

סביב לשולחנך

כן מובא במשנה (שבת קכא.).

—

זה השולחן

שו"ע שלד, כד עשיית מחיצת מים בפני האש

יש אומרים שאין יכול ליתן עליו משקין כדי שיכבה כשיגיע להם; ויש אומרים שמותר לעשות כן בשאר משקים, חוץ מן המים, משום כיבוס; ויש מתירים אפילו במים. ודברי סברא שנית נראים.

סביב לשולחנך

בגמרא (קכ סוע"א) אמר רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור מצד אחד, נותנין עליה מים מצד אחר ואם כבתה כבתה. הגמרא העמידה היתר זה אליבא דר' שמעון בן ננס שהתיר גרם כיבוי.

הרי"ף (מה.) והרא"ש (פט"ז סי' ז) השמיטו מימרא זו, וביאר הב"י שסוברים שדברי רב יהודה אמר רב אלו אינם להלכה, לפי שהוא מדמה מחיצת מים ממש למחיצת כלים חדשים מלאים מים, ואינו כן אלא אפילו ר"ש בן ננס אוסר מחיצת מים ממש ודינה כקרוב כיבוי ולא כגרם כיבוי.

הר"ן (ד"ה גמרא טלית) לעומתם פסק כרב יהודה, שמותר ליתן מים מצד אחר וכתב שכן הסכמת הרמב"ן וכן פסק הרמב"ם (פי"ב ה"ו). הרב המגיד כתב שם שכן דעת הרשב"א (שבת מז: ד"ה מפני, קכ. ד"ה הא דאר"י), וחילק בין ההיא דפרק כירה להא דרב יהודה, דהתם אין דבר מפסיק בין הניצוצות והמים אלא האויר והמים תחת הניצוצות ממש, אבל בטלית אין המים תחת האש כדי לכבותו כשיפול אלא מן הצד ואין האש נופלת לתוך המים להדיא. עכ"ל. [והוא כתירוץ של ר"ת המובא בתוספות (שם)]. וגם הר"ן (כא: ד"ה ניצוצות) כתב לחלק ביניהם, דטלית שאחז בה האור היינו טעמא לפי שאין

11 ולכאורה מה בכך, הרי הוא מתכוון לכבות, ולא הוה אינו מתכוון אלא מתכוון גמור. יש לעיין.

המים מכבין את הדולק אלא רק מונעים שלא יתפשט האור, אבל ההיא דפרק כירה (מז:) טפי מגורם הוי [והוא כתירוץ השני של התוספות (שם)]. בשו"ע פסק להקל בזה, דלא כרי"ף[12].

—

זר זהב סביב

המסתפק מהשמן שבנר

אם מסתפק מהשמן שבנר באופן שאינו מכחיש אורו אלא רק ממהר כיבויו יש אומרים דחשיב גרם כיבוי ומותר, ולהלכה רוב הפוסקים מחמירים.

לדעת התוספות (ביצה כב. ד"ה והמסתפק) כל מקרה שאין הכיבוי מגיע מיד, כגון שאינו מכחיש אור הפתילה נחשב כגרם כיבוי ומותר, ולכן התיר לחתוך בתחתית נר שעווה גדול, כיוון שבשעה שחותך אותו אינו מכחיש את אור הנר.

הרא"ש (ביצה פ"ב סי' יז) חלק עליו, והוכיח מהמשנה (שבת כט:) דשפופרת על פי הנר שאף שאין מכחיש אור הנר חייב, ונחשב קרוב כיבוי, ולכן כתב שהחילוק בין גרם כיבוי לקרוב כיבוי הוא דגרם כיבוי הוא כשעושה דבר חוצה לו הגורם את הכיבוי כשתגיע שמה הדליקה, אבל כאן השמן והפתילה שניהם גורמים את הדליקה והממעט מאחד מהם וממהר את הכיבוי, חייב.

להלכה, כתב השו"ע (תקיד, ב-ג) כשיטת הרא"ש לאסור. הרמ"א (תקיד, ג) כתב שהמנהג להקל כתוספות, אבל המ"ב (סקכ"ג) כתב דנכון להחמיר כרא"ש.

ז. היתר כיבוי במקום היזק לרבים

זה השולחן

שו"ע שלד, כז

גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב"ם אוסר בשל עץ.

סביב לשולחנך

בגמרא (שבת מב.) מובא: אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ. פירש רש"י משום דבשל מתכת לא שייך כיבוי מדאורייתא ולא אסור אלא מדרבנן ובמקום נזקא דרבים לא גזרו: אבל לא של עץ. דאיסורא דאורייתא הוא וחייב סקילה. עכ"ל. הגמרא (שם) העמידה מימרא זו כרבי יהודה שמחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואילו לרבי שמעון דפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה, בשל עץ נמי שרי דכל כיבוי אינו צריך לגופו חוץ מעושה פחמין או מהבהב פתיל. לדעת רוב הפוסקים הלכה כר"ש, ואילו הרמב"ם פסק כר' יהודה. לכן כתב בשו"ע (שלד, כז) להקל בסתם וציין לדעת הרמב"ם האוסר לכבות גחלת של עץ. לכן כתב המ"ב (סקפ"ה) בשם האליה רבה (ס"ק כט) שהלכה כדעה הראשונה.

עוד יש לדעת שרק במקום היזקא דרבים בגופן התירו לכבות, אבל במקום היזקא דממונא אסור, כמובא בשו"ע שלד, כו (מ"ב סקפ"ד).

12 אלא שכתב דדווקא בשאר משקין שאינם מים שרי משום מלבן, ועיין שו"ע שב, ט ובמ"ב שם, וכן באערוך שולחן חלק א במלאכת מלבן, בדיני כיבוס בגד במים שביארנו דין זה. ואכמ"ל.